

A nyelvi norma kérdése és az oktatás nyelve: összefüggések és dilemmák

Szakértőként azt a megbízást kaptam az Oktatási Hivataltól, hogy cigány (romani) nyelvű nyelv- és irodalomkönyvet bíráljak az elsős és második korosztály számára. A cikk azokat a legfontosabb gondolatokat és a menet közben felmerülő problémákat taglalja, amelyek mentén szakmai bírálatomat megírtam. A tankönyvek és a munkafüzetek szerzője Rézműves Melinda: (1) E rromani shib thaj e literatura, az első osztály számára, munkafüzettel; (2) E rromani shib thaj e literatura, a második osztály számára, munkafüzettel.

A pedagógiai tervek szerint az elsős és második gyermekek idegen nyelvként tanulják a romani nyelvet, ami tulajdonképpen az anyanyelvük, de legalábbis az elsőleges szocializációjuk nyelve. A magyar gyakran másodnyelv, ezen a nyelven szerzik meg az oktatási folyamat során a többségi társadalomhoz való vegyértékeiket. Gyakran a magyar a többször használt nyelv – óvodai előképek, előismeretek és a környezetük magyar nyelvű dominanciája miatt. A gyerekek többsége a romanit passzív használóként alkalmazza az otthoni kommunikációs interaktusok során, bár talákoztam monolingvis gyermeki beszélővel is, ami külön kihívást jelent a pedagógus szakma számára. A szülők általában támogatóak a nyelvvel kapcsolatos iskolai-pedagógiai helyzetekben, tehát az anyanyelvet bármilyen szinten még használó közösségek elfogadóak a nyelvet tanító és „visszatánító” iskolákkal. Ilyen és hasonló pedagógiai szituációkra alkalmas a vizsgált tankönyv és a munkafüzet: jelentősége óriási, mert ezzel fékezhető a nyelvvesztés folyamata. A cigány értelmiség és maguk a helyi közösségek is kifejezésre juttatták: a nyelv megtartása, fejlesztése, használata számukra fontos. A többségi társadalomnak kötelessége ezeket a jogos igényeket figyelembe venni és megfelelően támogatni.

A magyarországi cigány nyelvjárások egyelőre nem jutottak el abba a fázisba, hogy közülük egy standard nyelvként működjön. A viták egyik alapja ez az egyszerű ok. Ez természetesen nem a nyelvet minősíti, még csak nem is a beszélőközösséget, hanem a politikai döntéshozókat. Kifejezett politikai akarat hiányában nehéz standardról beszélni, mert minden anyanyelvű beszélő (‘native speaker’) a saját dialektusát tartja a legértékesebbnek, egyszersmind a legfontosabbnak. Megszületőben van azonban egy olyan ‘kvázi sztenderd’, amelynek nyelvi-grammatikai bázisát a nyelvvizsgáztatás és az érettségi nyelve képezi/képezheti.

Célszerű lenne jelen esetben teljes egészében ezt az idiómát megragadni és a nemzetközi vonulatokkal jelenleg nem foglalkozni, mivel nem szabad elfelejtenünk: a könyv cigány anyanyelvű hétéveseknek kíván elmondani sokféle információt a világról, akiknek szilárd világképet kell közvetíteni az őket körülvevő valóságról.

Mérföldkőnek tartom, hogy közoktatásunk palettáján megjelenik egy olyan tankönyv, amely a cigány (romani) nyelv oktatását tűzi ki elsődleges célul. Ahhoz, hogy a cigány nép megőrizhesse nyelvét és kultúráját, a politikai döntéshozóknak, a cigány és nem cigány értelmiségnek támo-

gatást kell nyújtani: ehhez jó lehetőség e könyvek megírása és megjelentetése. A döntéshozók részéről látni a szándékot a továbblépésre, jelen esetben a szakmai diskurzusok lefolytatására. Gondolataimat e tárgykorban a javító szándék vezeti, hisz egy jó könyv megszületése hosszú és nem egyszerű folyamat. Az a cél is megfelel a gyerekek életkori sajátosságainak, hogy a romani nyelvet beszélő közösségek gyermekei tanulhassák a nyelvüket az iskolában is egy pedagógiailag jól szerkesztett könyvből. Ehhez hozzáadódik a képzett pedagógus gárda, akik megfelelően tudnák a könyv tartalmait közvetíteni. Így gátolható meg a nyelvvesztés, de legalábbis így késleltethető – e célkitűzést tartom elsődleges feladatnak.

A cigány dialektusokat összefoglaló néven 'romani'-nak nevezzük, ami az összes beszélt cigány dialektust magába foglalja. Az egyik ismert és elismert dialektus hazánkban a lovári, amelynek esélye lehet a standardizáció után köznyelvi normaként működni. A lovárit beszélő cigány értelmiség több publikációval és fordítással erősítette e dialektus szerepét (Nagy Gusztáv, Choli Daróczi József, Lakatos Szilvia). A nyelvvizsgáztatás és az érettségi is a hazai hagyományokkal rendelkező lovári idiómára épít, mivel ezt a dialektust fogadják el a legtöbben. A hazai beszélt nyelvi hagyományok között például kevésse van jelen a kétszer pergetett 'r' hangzó, amit ismert francia szakember nyomán – 'rr'-rel jelöl a kötet szerzője. A hazai nyelvi hagyományoktól ez távolabb áll, és ha el is fogadjuk, akkor ezt egy későbbi időszakban lenne célszerű megemlíteni.

A kötet szerzője által többször is használt dialektus a 'cerhári', amelynek van néhány olyan sajátossága, amelyek nagy eltérésnek számíthatnak a lovári dialektust beszélő közösségekben: a tagadó névmások használata (a 'na' névmás a 'chi' helyett is), valamint a határozott névmások használata függő esetben, stb. A cerhári archaikus, értékes idióma, amelyet a nyelvészek többször fognak még kutatni, ez a könyv viszont tankönyv, amelyet hétéves gyere-

kek kapnak a kezükbe. Számukra a legtisztább, leginkább konszenzuson alapuló nyelvi normát kell az oktatásban megjeleníteni, ez mindannyiunk közös érdeke.

A helyi dialektusokat beszélő közösségek saját normatudattal rendelkező anyanyelvi beszélők, akik számára a helyi nyelv az identitás egyik fontos letéteményese. A helyi közösségek beszélői normatudattal rendelkeznek, amely a helyi beszélt közösségi normán alapul. A köznyelvi norma kiépítése során az értelmiség vagy egyes csoportok kiemelnek egy vagy két helyi idiómát, arra alapul a köznyelvi norma, amely már rendelkezik írásbeliséggel. A közoktatásba mindenképpen a leginkább konszenzuson alapuló normát kell beemlíteni.

A köznyelvet tudatosan alakítják megfelelő csoportok, ez a korpusztervezés folyamata. A cigány nyelv várhatóan abba a fázisba kerül a közeljövőben, amikor a státusztervezés is szóba kerülhet, erre már vannak halvány utalások, kezdeményezések. E könyv szerzője amellett, hogy nem a hazánkban leginkább elfogadott, konszenzuson alapuló idiómát alkalmazta következetesen, a nemzetközileg többek által is bírált írásrendszer (*Tálos*, 1997; *Friedman*, 1999) egyes elemeit, szavait is „becsempészte” a kötetbe (például a nemzetközi ábécé, a hónapok nevei stb.). Így nyelvileg egy sajátos nyelvi mixtúra keletkezett, amely tartalmaz elemeket a lováriból, de vannak átvételek a cerháriból és a szókincs szintjén a Courthiade nevével fémjelzett nemzetközi nyelvi modellből is, amelyet néhányan használnak a publikációikban (*Saräu*, 1991), de ezt a szakma hazánkban nem szívesen fogadja. Érdekeséggé megjegyzem, hogy a könyv szerzője több éve vezeti az ELTE ITK nyelvvizsgahelyét, amelynek akkreditációja szintén a lovári dialektuson alapul, ez az egyik fontos érvem a lovári helyzetének erősítése mellett. Miért ne használhatnánk teljes mértékben azt a nyelvet, amit a nyelvvizsgálók számára közvetítünk? Rézműves Melinda egy évtizede vezeti az ITK-ban a lovári vizsgáztatást, logikus lépés lenne, talán neki sem lenne idegen.

Marcel Courthiade (más esetben Cortia-de néven publikál) (1984, 1992a) javasolta –, mely szerint a leírt szövegeket mindenki olvassa a saját dialektusában – itt nem működtethető. Jelenleg nem rendelkezik ez a módszer megfelelően támogató szakmai háttérrel az oktatási szakemberek körében. Az elsős gyerekeknek csak sziklaszilárd alapokon nyugvó téziseket, írásmódot, információkat szabad közvetíteni. Kísérletezni nem ajánlatos, mert félő, hogy az oktatók nem tudják megfelelően kivitelezni az eredeti szándékot: a romani nyelv fejlesztését és használatát a mindennapi gyakorlatban.

Kérdés, hogy milyen iskolákban tanítanának ebből a könyvből, és hol vannak az erre megfelelően felkészített pedagógusok. Lakatos Szilvia (megjelenés alatt) több kutatásában is vizsgálta romani nyelvet oktató intézményeket. Ezen vizsgálatok alapján világossá vált, hogy nagy többségben nem anyanyelvű pedagógusok oktatják a romani nyelvet, hanem az esetek többségében közép- vagy felsőfokú nyelvvizsgálóval rendelkező oktatók, akik nem mindig stabilak a nyelv közvetítésében.

A könyv hátoldalán az szerepel, hogy 'cigány nyelvoktató általános iskola'; akkor ez a tankönyv anyanyelvű gyerekeknek szól majd, avagy a cigány nyelvet oktatja nem anyanyelvű gyerekeknek? A könyv jelen állapotában az idegen nyelvi oktatás vállalására nem alkalmas, hiszen grammatikát nem tanít, és az első oldaltól kezdve jó, magabiztos nyelvismeretet feltételez a gyerekektől.

A második gyerekek számára írott tankönyv logikus folytatása az elsősnek. Az elsős tankönyv bírálatát nyelvi, nyelvhasználati és pedagógiai szempontból is részletesen elemeztem, kritikailag bíráltam. A második tankönyvre az előzőekben megírtak változatlanul érvényesek, tehát:

1. A könyvhöz lovári anyanyelvű lektort kellene felkérni, hogy a lovári dialektushoz képest listázza ki a nyelvi eltéréseket.
2. A Courthiade által képviselt 'nemzetközi romani nyelv' ortográfiáját és pre-

ferált lexikáját ebben a korosztályban ajánlatosabb mellőzni. Később, idősebb korosztályokkal (felső tagozatban) esetleg lehetne a fokozatosság elvét követve megismertetni a tanulókkal ezt a kommunikációs rendszert is, de csak akkor, ha a nemzetközi életben még akkor is működik. A szókincsfejlesztés támogató feladat, de egyelőre a saját bázisú, belső keletkezésű szavak képzése lenne fontos; vitatom azt a megoldást, hogy a leírt szavakat és szövegeket „mindenki olvassa a saját dialektusában”. A leírás sztenderd, precíz, kifejezi a gondolatokat; úgy nem lehet egy írásrendszer sikeres, ha mindenki másként olvashatja – netán másként kell, hogy olvassa. Erről a kérdéssel még lehetne polemizálni, de annyi bizonyos: a nyolcéves gyerekek csak teljesen letisztult információkat kaphatnak a világról, az írásrendszernek ezt a stabilitást kell tükrözni még akkor is, ha a dialektusok diverzitásából fel kell adni valamit. A nyelvek standardizálása sok esetben mennyiségi veszteséget jelent a minőség oltárán. Feladunk valamit azért, hogy nyerjünk valamit, jelen esetben egy modern, európai nyelvet és egy írásrendszert. Az írásrendszer stabilizálása, egységesítése nyereség: nélküle nincs státusz- és korpusztervezés, és nem lehetséges nyelvújítás sem. A hazai romani nyelvi írásbeli és szóbeli hagyományok azt erősítik, hogy az itthoni alapokból táplálkozunk és később, ha ez már jól működő rendszer lesz, kitekintünk a balkáni és nyugat-európai romanik használatára során kikristályosodott tapasztalatokra.

A cigányság diglossziás nyelvi helyzete jelenleg két nyelvre értendő: az otthon beszélt nyelv a vernakuláris nyelv, a familiáris nyelvhasználat, ez a romani, míg az iskolában, az egyetemen, emelkedettebb regiszterekben stb. a magyar nyelvet használja a fiatalság. A cigányság diglossziás helyzete jelenleg két nyelvre értendő: egy helyi romani dialektusra, mint az identitás letéteményesére, s a magyarra, mint a műveltség, a haladás nyelvére.

3. Svájcban a 'svájci német' („Schwiizertütsch”) és a Hochsprache (irodalmi

nyelv) hasonlóan diglossziás helyzetben van, a helyi dialektusokat mindenki úgy használja, ahogyan otthon nyelvileg szocializálódott. De ott egy nyelv működik diglossziás helyzetben: a német; ennek van egy hazai, otthon beszélt változata, amely több esetben nagyon is eltér az irodalmi változattól. Az iskolai (média-, stb.) nyelvhasználat mégis a Literatursprache, az irodalmi nyelv, amelyet mindenkinek meg kell tanulni az iskolában, a médiában és az egyetemi felvételekre. A svájci német kantonok német lakói, akik a helyi dialektu-

A cél az, hogy a romani helyi dialektusai maradjanak meg vernakuláris nyelvként (Szépe György szóbeli közlése), s egy kimunkált, emelkedettebb romani álljon rendelkezésre az oktatásban, a médiában és a tudományokban. Ezzel a romani kétféle regiszterben állhatna rendelkezésre, s a magyar nyelvet a cigány értelmiség nyelvhasználatában felválthatná az irodalmi romani ('literaturaki shib'), ez lenne kívánatos és nyereséges a cigányság számára.

sokat beszélnek, azt állítják: ők németek, de az otthoni nyelvhez és az emelkedettebb regiszterekhez egyaránt ragaszkodnak és a magukénak érzik, ez a helyi nyelv az identitásuk legfontosabb forrása (Földes, 2002; Christen, 2010; Bachmann, 1908.)

Ezek azok a szakmai szempontok, amelyek mentén a későbbiekben vitákat és kerekasztal-beszélgetéseket lehet rendezni, hiszen igen fontos a cigány értelmiség elméleti állásfoglalása.

Összefoglalás

A vizsgált tankönyv kiadása példátlanul fontos dolog a hazai közoktatásban: a nyelvcsere előtt álló romaközösségek gyermekeinek újratanítani a nyelvet, a passzív használók nyelvtudását aktiválni nemes tett. Ez a szép grafikájú, értékes kötet fontos pedagógiai feladatokat tudhat a magáénak, de általános támogató légkörre van szükség ahhoz, hogy ez a folyamat sikeres legyen.

A leginkább kritizálendő részek éppen a nyelvet és ennek használatát érintik. A szerző helyi dialektusa keveredik a Marcel Courthiade professzor által megalkotott nemzetközi rendszerrel szókincs- és fogalom-szinten. Ezért javaslom egy lovári dialektust beszélő lektor felkérését a kötet hibáinak listázására. A jelenlegi megbízott lektor szintén a cerhári dialektust beszéli, nagy segítség lehetne egy másik lektor, akinek az anyanyelve a lovári. A könyv lektorának szakmai teljesítményét nem vitatom, itt inkább egy más szemszögből történő másodvizsgálatról lenne szó.

Javaslom kivenni a nemzetközi szerzők olyan verseit, amelyek bonyolult szavakat és kifejezéseket tartalmaznak, illetve amelyek a hazai cigány beszélők számára nem ismeretesek. A gyerekek az első osztályban letisztult ismeretanyagon alapuló szavakat és kifejezéseket tanulnak sikerrel. Meggyőződésem, hogy cigány nyelven publikáló hazai szerzőink felveszik a versenyt a külföldi cigány nyelvű irodalmi alkotásokkal.

A vizsgált anyag pedagógiai és nyelvi analízise azt mutatja, hogy jelenleg az országban beszélt cigány (romani) nyelv a nyelvújítás választúján áll: Az egyik választási lehetőség/esély a hazai konszenzuson és hagyományokon alapuló lovári dialektus használata, ennek preferálása. A másik esély az, hogy a mind Európában, mind hazánkban kevésbé elfogadott Courthiade által kidolgozott „ábécét” vezetjük be, ami messze esik a hazai romani írásbeli hagyományoktól. A szakma nem elfogadó azzal az attitűddel szemben sem, hogy a leírtakat mindenki olvassa a saját dialek-

tusában: az írásbeliséggel még csak ismerkedő kisdíjakot megzavarhatja az olvasás-írás folyamatában.

Dilemma előtt állunk: nagyon kell egy jó tankönyv, de mindennél fontosabb, hogy a könyv nyelve az elvárásoknak megfelelő legyen, megfelelően szolgálja a cigány közösségek nyelvmegtartási szándékát és a cigány kisgyermek nyelvi fejlesztését. A gyermeki közösség több alkalommal is mentett meg olyan nyelveket, amelyek majdnem kihalásra voltak ítélve (egy kreolok, ivrit, welszi, stb).

A szakma legjobbjainak azért célszerű megszólalni az ügyben, hogy minél megnyugtatóbban rendeződjen a romani nyelv jelenlegi státusza, és meg tudjuk őrizni a jövő nemzedékek számára a nyelvközösségeket, amelyek a cigányság legfontosabb kulturális értékét jelentik. Jelen cikket a termékeny szakmai viták előszobájának tartom.

Irodalomjegyzék

- Bachmann, A. (1908): Sprachen und Mundarten. I. Deutsch. In: *Geographisches Lexikon der Schweiz*. V. Attinger, Gebrüder, Neuenburg.
- Christen, H. (2010): *Kleiner Sprachatlas der deutschen Schweiz*. Huber, Frauenfeld.
- Cortiade, M. (1984): *Romany Phonetics and Orthography*. NGLS (4). Standardisation, phonetics.
- Courtiade, M. (1992a): La langue romani et la standardisation: cheminement d'une idée / Standardising. Romanes: tracing the development of an idea. *Interface*, 8. sz. 6–11.
- Choli Daróczy József és Nagy Gusztáv (1994): Mashkar le shiba dukhades. Magyar Művelődési Intézet, Szentendre.
- Eőry Vilma (1992): Nyelvi norma – stílusnorma. In: Kemény Gábor (szerk.): *Normatudat – nyelvi norma*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 31–41.
- Ferguson, Ch. A. (1975): Diglossia. In: Pap Mária és Szépe György: *Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások*. Gondolat Kiadó, Budapest. 291–317.
- Fórray R. Katalin (2007): Nyelvpolitika – A cigány nyelvek oktatásának helyzete. In: Bartha Csilla (szerk.): *Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 152–168.
- Földes Csaba (2002): Deutsch als Sprache mit mehrfacher Regionalität – Die diatopische Variationsbreite. *Muttersprache* (Wiesbaden), 112. sz. 225–239.
- Friedman, V. A. (1999): The Romani Language in the Republic of Macedonia: Status, Usage, and Sociolinguistic Perspectives. *Acta Linguistica*, 46. 3–4. sz. 317–339.
- Hegyí Ildikó (2009): *Lovári /cigány írásbeli feladatok középfokú nyelvvizsgálóra*. Dávid Kiadó, Kaposvár.
- Hegyí Ildikó (2010): *A magyarországi romani dialektusok szerepe a nyelvi norma kialakításában. A lovári és a vizsgált helyi dialektusok analízise, adaptációi és pedagógiai szerepe a nyelvi mérésben*. Doktori (PhD) értekezés. ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Ickovič, V. A. (1968): *Языковая норма. (Language Norm.)* Prosvěšćenie, Moscow.
- Lakatos Szilvia (2008a): A romani nyelv a közoktatásban. In: Cserti Csapó Tibor (szerk.): *Tíz éves a romológia*. Konferenciakötet.: PTE BTK, Neveléstudományi Intézet, Pécs. 171–181.
- Lakatos Szilvia (2010, szerk.): *Turcko muca, shun! Romani mondókáskönyv*. PTE BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszék – Profunda Könyvek, Pécs–Juta
- Lakatos Szilvia: (megjelenés alatt): *A közép- és emelt szintű érettségi lovári nyelvből. Iskola a társadalmi térben és időben II*.
- Masanori, H. (1973): Sociolinguistic Aspects of Word Borrowing. In: *Topics in Culture Learning* 75–85-pp.
- Nagy Gusztáv (1995, szerk.): *Romane poetongi antologia*. HTSART Kiadó és Nyomda, Budapest.
- Pálmáiné Orsós Anna (2006b): A magyarországi cigány nyelvek szociolingvisztikai, nyelvpolitikai megközelítése. In: Fórray R. Katalin (szerk.): *Ismertek a romológia alapképzési szakhoz*. Bölcsész Konzorcium, Budapest–Pécs. 93–109.
- Réger Zita (1988): A cigány nyelv: kutatások és vitapontok. In: *Műhelymunkák a nyelvészet és társtudományai köréből. 4.* MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 155–178.
- Rézműves Melinda (2006): *O čorro rom taj o borzo. Rromane paramiči. Cigány mesék*. Fővárosi Önkormányzat Cigány Ház – Romano Kher, Budapest.
- Saräu, Gh. (1991): *Limba romani*. R—A. Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Szalai Andrea (2000): A cigány kisebbségi oktatás: a nyelvhasználat és az oktatási nyelvi jogok. In: Böszörményi Jenő és Rózsa Márta (szerk.): *A romák és az integráció csapdájában. A romák integrációs lehetőségei Magyarországon*. Európai Össze-

sonlító Kisebbségkutatások Programiroda, Budapest. 116–126.

Szépe György (1996): A nyelvi jogokról – a nyelvész szemével. *Vigília*, 7. sz. 501–503.

Tálos Endre (1997): Nem az írás teszi a nyelvet. (Széreny észrevételek az írástervezettel kapcsolatban). *Amaro Drom*, 7. 11. sz. 23–24.

Tálos Endre (2001): A cigány és a beás nyelv Magyarországon. In: Kovalcsik Katalin (szerk.):

Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből.: BTF-IFA-OM, Budapest. 317–324.

Dr. Hegyi Ildikó Katalin

ELTE, ITK

A szegregáció ellenében

Az Országos Köznevelési Tanács első, még valóságos döntési kompetenciákkal bíró korszakát Illyés Sándor elnökölte. Higgadtsága, határozottsága és hajlékonysága meghatározó erejű volt a testület működésében – így emlékszem.

*S élenken emlékszem arra is, hogy e ciklus vége felé a szünetben hozzám fordult, átadta a Gyógypedagógiai alapismeretek című kötetet, s jelentőségteljesen szemembe nézett:
„Azt szeretném, ha te írnál róla recenziót.”*

Nem tudtam, nem tudtuk, hogy ez az idő a betegséggel való küzdelem időszaka már, s az OKNT elnöki ciklusának vége az életének is végét jelzi majd. De az általa szerkesztett, nevével fémjelzett kötet az összefoglaló, a szintézist alkotó mű volt. Összefoglalta, hogy a „Bárczi” mit is üzen a gyógypedagógiáról az emberi fejlődéssel, fejlesztéssel foglalkozó tudományok képviselőinek, szélesebb értelemben az értelmiségnek. A gyógypedagógia ekkor forrongásban volt. Még nem is annyira a szegregáció-inklúzió belső vitái zajlottak, bár megjelentek a gondolkodásban, sokkal inkább a medicinális és társadalomtudományi/gyógypedagógiai paradigma közt húzódozt a feszültség. Illyés az utóbbi híveként szerkesztette a vaskos kötetet, s azok szavát erősítette fel, akik nem a fogyatékos

gok korrekciójára, hanem az erősségek/nyereségek aktivizáló, fokozottan aktivizáló fejlesztésére fordították a figyelmet. Benne volt a levegőben a gyermekjogi szemlélet is, a „minden gyermeknek joga van...” hitvallása – egy mai szemmel optimista világnézetben, amikor a jóra szövetkező társadalom különös figyelemmel fogadja majd magához – a kegyelemből megtúrt helyett a lehetséges mértékig egyenrangú félként számítva rájuk – a fogyatékosokat. Bizonyára ebbe a paradigmaváltásba a világméretű demokratizáció mellett az is belejátszott, hogy – vélhetően és vélelmezettelen elsősorban különböző, kifejezetten civilizációs ártalmak folytán – a középosztályi családokban is megnőtt a „bánatkövek” mértéke, s ez az új helyzet felerősítette az új választások iránti igényt.